

JAMIYATDAGI DEVIANT XULQ-ATVORLAR

Jo'rayev Bobur Nurali o'g'li

Toshkent Davlat Texnika Universiteti Olmaliq filiali
"Ijtimoiy-gumanitar fanlar va tillar" kafedrası assistenti

Annotatsiya: Maqolada deviant xulq-atvor - bu odamlar hayotidagi xatti-harakatlarning ijtimoiy shakllari to'plami ekanligi ta'kidlangan. Shaxslar uchun xulq-atvorning tabiati, mohiyati va eng muhimi, sababi tavsiflanadi. Bu jamiyatdagi qiziqarli ijtimoiy va psixologik tadqiqotlar mavzusida ta'kidlanishicha, deviantizmning asosini qidirish va ijtimoiy munosabatlardagi o'rnining yangilash ijtimoiy tizimlari, ularning ta'sir qilish yo'naltirilgan psixika va xabarlar odamlar hisobiga ortib boradi. Bu juda qiyin protsess bo'lgani uchun boshlang'ich og'ishni topish qiyin. Bir qarashda bu deyarli oqibati kuzatilmaydi. Biroq, asoratlar va yallig'lanishning oldini olish juda qiyin. Qiyinchilik odamning o'zini aybdor his qilmasligi va buni o'ylashi bilan bog'liq normal holat lekin, aslida vaziyat juda qiyin va qo'rqinchli yo'lda.

Kalit so'zlar: Deviant xulq-atvor, ijtimoiy-psixologik omillar, sivilizatsiya, ijtimoiy va axloqiy fazilatlar, o'zini-o'zi hurmat.

АННОТАЦИЯ: В статье утверждается, что девиантное поведение – это совокупность социальных форм поведения в жизни людей. Описаны природа, сущность, а главное, причина поведения особей. В теме интересных социально-психологических исследований в этом обществе подчеркивается, что поиск основы девиации и возобновление ее места в социальных отношениях, социальных системах, психике и сообщениях, на которые направлено их воздействие, усиливается за счет люди. Поскольку это очень сложный процесс, найти начальное отклонение сложно. На первый взгляд, это почти несущественно. Однако предотвратить осложнения и воспаление очень сложно. Это нормально, когда человек не чувствует себя виноватым и думает, что трудность — это нормально, но на самом деле ситуация очень тяжелая и страшная.

Ключевые слова: девиантное поведение, социально-психологические факторы, цивилизация, социально-нравственные качества, самооценка.

Abstract: The article states that deviant behavior is a set of social forms of behavior in people's lives. The nature, essence, and most importantly, the cause of behavior for individuals are described. It is emphasized in the topic of interesting social and psychological research in this society that the search for the basis of deviance and renewal of its place in social relations, social systems, the psyche and messages on which their influence is directed increases at the expense of people. Since this is a very difficult process, it is difficult to find the starting deviation. At first glance, this is almost inconsequential. However, it is very difficult to prevent complications and inflammation. It is normal for a person not to feel guilty and to think that the difficulty is normal, but in reality the situation is very difficult and scary.

Key words: Deviant behavior, socio-psychological factors, civilization, social and moral qualities, self-esteem.

Sotsiologiyaning muhim muammolaridan biri sifatida o'rganiladigan deviantologiya turli tiplar bilan shug'ullanadining deviantizm, ya'ni jinoyat, terrorizm, korruptsiya, o'z joniga qasd qilish va hokazo. Tadqiqotchilar xarakterlashda deviantizm muammosi alohida ijtimoiy muammoga ega bo'lib, uning jamoatchilik bilan bevosita bog'liqligini ta'kidlaydi. Unga ko'ra Glinskiy,

deviantizm masalasining deviantizm ijtimoiy tushuncha bo'lib, bu jamiyatda hamma narsa qonuniy me'yorlarga asoslanadi. Deviant xulq-atvor insonning ba'zilarida og'ishganida yuzaga keladi hamda jamiyatda ijobiy qabul qilingan axloqiy tamoyillar va xulq-atvor namunalaridan kelib chiqadi. Ya'ni, bir guruh ichida odamlar birga yashashda jamiyatda shunday xulq-atvor idrok etilgan kabi "xorijiy" element va urinishlar bor qilingan uchun istisno qilishdir.

Deviantizmning asosiy ko'rsatkichi o'ziga xos shaxslar va ular yaratgan guruhlardir. Ushbu sub'ektlar niyatida atrofda qilargaga jamiyat hayotida mutlaqo yangi bo'ladigan xulq-atvor namunasini singdirish ularga tegishli ravishda buni ongli tarzda yoki o'z-o'zidan qiladilar. Bunday yangi xulq-atvor modeli ularning ongida va fikrlash tarzida to'satdan paydo bo'ladi, lekin asta-sekin u o'zini yomon ta'lim holati, ayniqsa yoshlar va voyaga etmaganlar holatida namoyon qiladi. Deviantizmning namoyon bo'lishida og'ishning o'zi erta davri etarli emas va bu borada xatti-harakatni chaqirish to'g'ri bo'lmaydi. To'liq ma'noda deviant boshlanganda uzoq vaqt o'tishi bilan, dastlabki profilaktika choralarini ko'rilmasa, deviantizmga moyillik ortadi va so'zning haqiqiy ma'nosida insonning xulq-atvorini nazorat qiladi hamda uni boshqaradi. Agar jamiyatda ijtimoiy mavjud bo'lsa inson, ayniqsa, yosh shaxs mansub bo'lgan jamiyatdagi xavf-xatar, garchi u himoya qilingan bo'lsa ham o'zini iloji boricha, u hali ham deviantizmga moyil hisoblanadi, garchi u hali buni boshdan kechirmagan bo'lsa ham dastlabki og'ish, ya'ni uning sof ijtimoiy ongi nuqsonli tarbiya bilan zaharlanmagan, bu moyillik, to'xtovsiz istak shaklida, uning ijtimoiy psixologiyasiga qattiq zarba beradi so'ngra asta-sekin uning xulq-atvori va ongiga ta'sir qiladi. Shaxsning irodasi va tendentsiyaga to'sqinlik qiluvchi omillar-undan chetga chiqish bu yerda muhim rol o'ynaydi. Ijtimoiy tahdid ijtimoiy hayotda hali ham "halokat" bo'lib qolsa, bu jamiyatni haqiqiy "kasal jamiyat" deb atash mumkin. "Kasal muhit" "kasal odam" dan juda farq qiladi. "Kasal odam" - bu odam, uning atrofida qilargaga zarbani bartaraf etish mumkin, ammo bularning asoratlari jiddiy oqibatlariga olib kelmaydi. "Ijtimoiy psixologik kasal" tanqidni eshitsa atrofda qilargadan va buni qilishiga to'sqinlik qilinsa, u xavfli sharoitlar yuzaga kelishini aytish mumkin. Xavfni yaratish esa faqat bir shaxs chegaralarida o'lchanishi kerak. Ammo "kasal guruh" ning chegaralari boshqalar kabi shaxsning ijtimoiy sharoitlaridan kelib chiqib kelgan holda amalga oshmasligi mumkin.

Xalqaro miqyosda ish olib borilishi va undan xalos bo'lish, uni oqibatlarini bartaraf etish choralarini ko'rish kerak. Misol uchun, agar mamlakatda jinoyatchilik darajasi terrorism faktlaridan yuqori bo'lsa, bu aniq qo'shni davlat fuqarolariga tahdid solmoqda va bu borada davlatlar hamkorlikda ish olib bormoqda, sheriklik aloqalarini rivojlantirmoqda. Dasturlari va "kasal muhit" tomonidan yetkazilgan zararni bartaraf etishga harakat qiling. Lekin bu ham bir haqiqatdir butun davlat darajasida ishlab chiqilgan kurash dasturlari hech qachon masalaning bu darajaga chiqishiga imkon bermaydi. Qo'shma hamkorlik, umumiy kurash, konventatsiyalar, kelishuvlar, ittifoqlar tahdidning kuchayishini oldini olishga qaratilgandir.

Insonning xatti-harakati shunchalik murakkabki, uni o'ziga xos tarzda tavsiflash va aniq shakllantirish soddalik bo'ladi. Hamma tomonidan qabul qilinishi mumkin bo'lgan normalar, barcha odamlarni faqat shu me'yorlar doirasida baholash mumkin. Shu sababli, shunday barcha xatti-harakatlarni deviantizmning namoyon bo'lishi sifatida tavsiflash va ularni bir xilga bog'lash noto'g'ri ijtimoiy tushuncha. Chunki unda ma'lum og'ishlar kuzatilishi mumkin. Har bir inson shuning uchun, agar deviantizm belgisi sifatida chaqirishimiz mumkin, keyin deviantologiya, kabi gigant kategoriya, barcha insoniy xatti-harakatlar qamrab olishi mumkin.. Vaholanki, inson tabiati va xarakteri jihatidan nihoyatda boy va uning xulq-atvori shunday bo'lishi kerak deb o'rgangan.

Har bir xatti-harakat haqiqiy sabab va manbaga ega. Bu biror narsadan kelib chiqadi, ehtimol bu g'azabdir, g'azab, yoqimli voqea, oilaviy jarayonlar yoki ijtimoiy muhit va jamoaviy munosabatlar; Sabablari ko'p bo'lib, xulq-atvorning turi va xarakteri shaxs va xarakterga qarab o'zgaradi. Insonlar tabiatan axloq, aql va idrok, xatti-harakatlari, ularga munosabati bilan har xil. Voqealar, muammolarga yondashuvlar xilma-xil va turli-tumandir. Har qanday shaxs ham ijobiy, ham salbiy xulosalar qilishi mumkin.

Deviantizmning asosiy manbasini keng ijtimoiy doiradagi ijtimoiy tizimdan izlash kerak. Bunda ijtimoiy tizimlar yangilanadi, ularning shaxs psixikasi va ongiga ta'siri kuchayadi. Bunday odamlarda dastlabki og'ish aniqlash qiyin. Bir qarashda, bu sezilmasligi mumkin. Biroq, keyinchalik asoratlar va yallig'lanish paydo bo'lganda, uni oldini olish ancha qiyin. Bunda bir qiyinchilik tomoni yotadi ya'ni odam o'zini aybdor his qilmasligi va buni normal deb hisoblashi, lekin aslida vaziyat juda murakkab va qo'rqinchli, agar jamoatchilik tanqidi bo'lmasa, u o'zini shu "normal" tarzda tutishda davom etadi, deviant xulq-atvori natijasida uni axloqsiz qiladi, sizni yo'lda sudrab boradi. Masalan, yosh yigit yoki hali balog'at yoshiga etmagan bola birinchi marta duch kelganida buni anglamasligi mumkin. unga begona xatti-harakatlar, bu erda muhim omilni unutmaslik kerak. Bu daraja bunda insonning ong darajasi rivojlanadi. Inson ongi va kognitiv funksiyasi o'smirlik davomida to'liq va mukammal bo'lishi mumkin emasligi hisobga olinadi. Buni bilish to'liq rivojlanish insondan ong 25-30 yoshda tugallanadi. Shuning uchun, yosh avlod deviant xulq-atvoriga eng moyil hisoblanadi. O'smirlar, shuningdek, deviantizm eng ko'p uchraydigan ijtimoiy sinfdir. Deviantizmning dastlabki kunlarida jamiyatning reaksiyasi o'zini namoyon qilmasligi mumkin, lekin uning belgilari sifatida takrorlanadi, u jamiyatda mamnuniyat bilan qabul qilinmaydi va unga beixtiyor munosabat o'zini namoyon qiladi. Axloqan deviant xatti-harakati shaxs qonun buzilishi yoki axloqsiz va jamoat hayotiga yot bo'lganligi bilan birga keladi. Ushbu holatda, deviant xulq-atvori jamoatchilik tomonidan tanqid qilinadi va ular aytganidek, yoshlar "ogohlantiriladi". Shunday bo'lishi mumkin yosh shaxs har qanday huquqbuzarlik yoki axloqsiz xatti-harakatlarni shaxsan emas, balki guruh yoki guruhning bir qismi sifatida sodir etgan bo'lsa shunda jinoiy to'da maqomiga ega bo'ladi, ularning faoliyati deyarli taqiqlangan va mumkin bo'lgan jazo choralari ko'riladi. Bu chora-tadbirlar, albatta, ularni oldini olishga qaratilgan va asoratlar va "jinoiy to'da"ni tuzatish to'xtatishga qaratilgan. Guruh allaqachon kattaroq muammo va umuman olganda to'daga qarshi sanksiyalar diqqat bilan tanlanishi kerak. Deviantizmning guruh-guruh sifatida namoyon bo'lishi individualikning yig'indisidan iboratdir. Bu to'da murakkab deviantizm hisoblanadi. Bu agar shaxs har qanday ichki xohish yoki biron sababga ko'ra jamoaviy guruhdan deviantizm qurboniga aylanadi o'zining "nazariya"larini yaratadi va kuch bilan bo'lsa-da, boshqalarni ham ularga qo'shilishga undaydi. Bunday qoidalar tizimni zaiflashtiradi jamiyat asoslarini tashkil etadi, yosh avlod tarbiyasiga katta zarar yetkazadi va unga qarshi kurashish qiyin.

Jamiyatning ijtimoiy dinamikasi va tuzilishi shunday qurilganki, farqlar va o'ziga xoslikbu yerda ustunlik qiladi. Bu ma'nolar, xoh buyuk sivilizatsiya ichida bo'lsin, xoh alohida mahalliy jamiyatlarda bo'lsin, deyarli inson tabiati bilan bevosita bog'liq va geografik muhit bilan shartlangan. Uning fonida shaxsga tegishli ijtimoiy dunyo rolining u nimaga erishilgan bo'lsa shunday uzoq muhim hisoblanadi. Jamiyatning rivojlanishida individual, xoh u yaxshi yoki yomon tanishtirish o'ziga jamiyat, ichida uning xatti-harakati va hokazo yoqilgan. U ishtirokchisi bo'lgan oila a'zosi muhim rol o'ynaydi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, jamiyatdagi dialektik o'zgarishlar ijtimoiy institutlarga o'xshaydi va ular turli shakllarga ega. Bu barcha institutlarning katta ta'siri oilada tilga olingani seziladi. Ular orasida qonun, siyosat, din va urf-odatlar bor. Tadqiqot shuni ko'rsatadiki jamiyatdagi tarixiy o'zgarishlar ijtimoiy institut sifatida

oilada turli shakllarda namoyon bo'ladi. Ushbu sohadagi tadqiqotlarning muammosi shundaki, oila turli jamiyatlarda turli institutlarning katta ta'siri ostidadir, masalan siyosat, din va huquq kabi olimlar oilada shaxsning shakllanishiga munosabati, qadriyatlar, ideallar, madaniy meros va boshqalar sirni ta'kidlaydi. Masalan, tadqiqot olib borgan J. Mirdok oila munosabatlari bo'yicha, oilaning asosiy funksiyalari jinsiy, reproduktiv, ta'limni o'z ichiga oladi (yoki ijtimoiylashuv), iqtisodiy va hokazo yo'nalishlar qo'llaniladi. Ushbu funksiyalarning har biri o'ziga xos xususiyatlarga va ahamiyatga ega. Biroq jamiyatda ayrim jinoyatlarning, ya'ni deviantlarning tarqalishining oldini olish sharoitida xatti-harakati, tarbiyaviy funksiyasi hisoblanadi hatto undan ham muhimdir. Chunki uning jamiyat madaniyati, urf-odatlar, tarixiy qadriyatlar tizimi bolalarning normal xatti-harakatlari avloddan-avlodga o'tishda, munosib jamiyatni shakllantirishda yetakchi o'rin tutadi. Oilaviy tarbiya o'z vazifasini qanchalik samarali bajarsa, bolalar uchun shunchalik oson bo'ladi qaysiki uni ta'lim hayotida shaxslar sifatida rivojlantirishda.

Ma'naviy tarbiyani tashkil etish va rivojlantirishning turli usullari mavjud. Biz olgan faktlar tadqiqotlarimiz natijasida ma'naviy shakllanishning yuzaga kelishi uchun adekvat ekanligini ko'rsatdi. Qizlarning odoq-axloq haqidagi tasavvurlarini mustahkamlash ko'pincha ijtimoiy-psixologik jihatdan bog'liqdir. Tadqiqotlarimiz natijasida biz buni quyidagi tartibda topdik. Axloqiy fazilatlarini rivojlantirish uchun birinchi navbatda qizlarda o'zini o'zi qadrlashning adekvatligiga erishish kerak. O'z-o'zini aks ettirish, o'z-o'zini tarbiyalash hisoblanadi va bunda muhim indikator uning ruhiy rivojlanishidir. Bundan ko'zlangan asosiy maqsad zarur o'quvchilarning o'z-o'zini mulohazalarini rivojlantirish uchun o'z-o'zini kuzatish va o'z-o'zini tahlil qilishga erishish. Olingan natijalarni psixologik tahlil qilish, axloqiy fazilatlarining shakllanishi degan xulosaga keladi. Yosh odamlarda bu uch bosqichda amalga oshiriladi.

Birinchi bosqichda yoshlar uchun tushunish va ularning ma'naviyatini tushunish sifatlarini ro'yobga chiqarish kerak, bu jarayonga jiddiy to'sqinlik qiluvchi omillarni bartaraf etish kerak. Bu muammolar tug'ilishi aql buzilishlari har yilda sodir bo'ladi jarayon idrok etish keyin olib borish uchun har qanday tasvirni shu tarzda mustahkamlash. Axloqiy fazilatlar haqidagi tasavvurlar, ayniqsa, qizlar uchun to'g'ri bo'lishi kerak.

Ikkinchi bosqichda axloqiy sifatlar haqidagi o'rnatilgan g'oyalar amalda qo'llanilishi kerak. Shu bilan birga vaqt, u yoki bu vaziyatda har qanday o'quvchining axloqiy qadriyatlarga munosabatini o'rganish va solishtirish kerak. Albatta, bu vaqtda maxsus topshiriqlardan foydalanish kerak bo'ladi.

Uchinchi bosqich, qizlar haqiqiy hisslar bo'lishi. Bu qanaqasiga ta'sir qiladi shakllanishi va axloqiy qanday shakllanishi.

So'nggi yillarda olib borilgan tadqiqotlar yoshlarning noto'g'ri xatti-harakatlarining turli bosqichlarini o'rganib chiqdi. Bu sohada maxsus umumta'lim maktablari o'quvchilarining psixologik muammolarini o'rganishga e'tibor va sa'y-harakatlar qaratilmoqda. O'z-o'zini anglash darajasi ijtimoiy-axloqiy fazilatlarini shakllantirishda qadrlash, ularning yoshini hisobga olgan holda aniqlash imkonini beradi. Shaxsning axloqiy, yoshlarni axloqiy inkisafa bilan ta'minlash motivlarning alohida jihatlari bo'yicha o'z xulq-atvoriga erishish mohiyatni kim boshqargan, faoliyatini aniqlash uchun psixik dinamikligi, ijtimoiy sharoit va iqtisodiy o'zgarishlar, zamonaviy ilmiy-texnikaviy nasionalliklarga ta'sir etuvchi yoshlarning muomilasiga bo'lishi kerak, oldingi ish uzoqlas ajratish metodlardan yaratilmaganning o'zgaruvchanligini

hisobga olgan holda zamonaviy dunyoda ma'naviy rivojlanish jarayonini dinamikada, har tomonlama o'rganish muhim ahamiyatga ega.

Garchi ko'p mutaxassislar deviantizmni o'rganishning ichidagi muammo bu muammolarga bir xil qarashlari sabab bo'ladi. Shuningdek, uning rivojlanishiga turlicha yondashuvlar mavjud. Masalan, tadqiqotchilar erta deviantizm belgisi bo'lgan salbiy qaramlik odatlari bo'lgan o'smirlar tasvirlagan va tasvirlangan. Ular haddan tashqari sezgir, hissiy jihatdan jamiyatga moslashish qiyin va doimiy tashvishga binoan ular beqaror deviant xulq-atvoriga ega odamlar barqaror va aniq ijtimoiy manfaatlariga, kelajak rejalariga va kelajakka ishonch. Shuning uchun, aksariyat tadqiqotlar deviantizmning asosiy sabablaridan biri ishonchsizlik ekanligini ko'rsatadi. Shu sababli, muammoni hal qilish bilan bog'liq holda oilaviy munosabatlarga, yoshlarni to'g'ri tarbiyalashga e'tibor qaratish maqsadga muvofiq. Asosiy axloq va psixologik omillar ya'ni asosiy ustuvorligi to'g'ri tashkil etishning oila munosabatlari quyidagilardir:

- oila ustida asos haqiqatdan sevgi, o'zaro tushunish va hurmat qilish;
- ota-ona va bola munosabatlari oilaga asoslanadi yuksak axloqiy, psixologik, axloqiy me'yorlar va milliy-an'anaviy omillar;
- oiladagi ko'tarinki kayfiyat, sof ma'naviy-ruhiy muhit, farovon kelajak qaror topishi va umid qilishi;

Xulosa

Kuzatish va izlanishlar ham shuni isbotlaydiki, har qanday davlatda rivojlanishning asosiy poydevori jamiyat hisoblanadi. Jamiyat oilaga asoslanadi, bunda rivojlanish barqarorligi ta'minlanadi hamda ishonchliroqdir. Chunki har bir inson oilada shakllanadi va o'zining munosabatiga qarab rivojlanadi. Oila tarbiyaning eng foydali va faol a'zosi hisoblanadi. Shunday qilib, tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, oila muammolari inson rivojlanishida muhim rol o'ynaydi va rivojlanishning o'smirlar ichiga faol a'zolarining kelajak, oilaviy muammolar va kambag'allik muammolari shuningdek, eng keng tarqalgan va zararli odatlarga ega bo'lishda yetakchi rol o'ynaydi. Jamiyatning dahshatli ofati. Boshqacha aytganda, bu kamchiliklarning asosiy sababi oilaviy muammolardir. Shunday ekan, bunday muammolarning oldini olish uchun oilaviy munosabatlar, o'smirlar tarbiyasi bo'lishi zarur.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. De Groot MH, Franken IHA, Van der Meer CW & Hendrix VM, 2003
2. ARIPOVA, Ulbosin. "TANQIDIY FIKRLASHNING HAM JAMIYADAGI HAM TA'LIM SOHASIDAGI DOLZARBLIGI." News of UzMU journal 1.1.3 (2024): 69-72.
3. Мухаммедов, Яминхон Мухаммедович, Бобур Нуралиевич Джураев, and Улугбек Юлдашбаев. "ОБ ИДЕЙНО-ТЕОРЕТИЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ДЖАДИДОВ." Educational Research in Universal Sciences 3.2 (2024): 150-164.
4. Khamrokhonova S. J., Karimov I. The role of cognitive and conceptual analysis in the linguistic and cultural approach //Yangi O'zbekiston taraqqiyotida tadqiqotlarni o'rni va rivojlanish omillari. – 2023. – T. 2. – №. 2. – С. 365-369
5. Проблемы определения сатиры в современном литературоведении JOURNAL OF NEW CENTURY INNOVATIONS- 44, Issue-1 2024/1
<https://www.newjournal.org/index.php/new/article/view/10858/10522>

6. The Impact of the Positive and Negative Aspects of a Digitized Society on Social Relations
EXCELLENCIA: INTERNATIONAL MULTI-DISCIPLINARY JOURNAL OF
EDUCATION **JO'RAYEV BOBUR NURALI O'G'LI**
<https://multijournals.org/index.php/excellencia-imje/article/view/1577>
7. Сифатли таълим – тараққиётимиз гарови SCIENCE AND EDUCATION Volume 4, Issue
11 ISSN 2181-0842 November-2023 298-302 betlar Qosimova M. N
8. THE IMAGE OF ALISHER NAVAI IN HISTORICAL DRAMA INTERNATIONAL
SCIENCES, EDUCATION AND NEW LEARNING TECHNOLOGIES, 1(8), Vazirakhon,
A., & Ergasheva, M <https://doi.org/10.5281/zenodo.12569619>
9. МУХАММЕДОВ Я. М. ВОСПОМИНАНИЯ ПОСЛОВ В ИСТОРИЧЕСКИХ
ИСТОЧНИКАХ. International Journal of Education, Social Science & Humanities.
Volume-12| Issue-2, 26-34, 2024